

Tiesību un pienākumu izskaidrošana lietas dalībniekiem civilprocesā

Explaining Rights and Duties to Participants in Civil Procedure

Mg. iur. Martins Osis

LU Juridiskās fakultātes doktorants

E-pasts: martins.osis@lu.lv

Rakstā analizēts Civilprocesa likuma 159. panta regulējuma saturs. Jautājuma izpēte nepieciešama, lai izvērtētu šī tiesas pienākuma – lietas izskatīšanas gaitā izskaidrot pusēm un trešajām personām procesuālo darbību izpildīšanas vai neizpildīšanas sekas – pamatotību un nepieciešamību, kā arī analizētu civilprocesa regulējuma konsekvenci.

Atslēgvārdi: tiesas pienākums, sacīkstes princips, tiesības zināt savas tiesības, oficiālā publikācija, regulējuma konsekvence.

Satura rādītājs

<i>levads</i>	179
1. <i>Civilprocesa likuma 159. panta noteikumu izpratne</i>	179
2. <i>Oficiālā publikācija un Civilprocesa likuma 159. pants</i>	181
3. <i>Latvijas civilprocesa regulējuma nekonsekvence</i>	183
<i>Kopsavilkums</i>	184
<i>Izmantoto avotu saraksts</i>	185
<i>Atsauces</i>	186
<i>Summary</i>	187

levads

Civilprocesa likuma¹ (turpmāk – CPL) nepilnības ir viens no tiem aspektiem, kas mazina tiesību uz taisnīgu tiesu realizāciju saprātīgā termiņā. Ikvienas personas pamattiesības ir jānodrošina iespējami efektīvi un savlaicīgi, līdz ar to regulējuma konsekvencei ir būtiska loma regulējuma kvalitātē. Pētījuma ietvaros tiek analizēts spēkā esošā civilprocesa regulējuma monolītums, tiesu prakse CPL 159. panta piemērošanā, vērtēta ārvalstu pieredze un juridiskajā literatūrā paustās atziņas attiecībā uz tiesas pienākumu izskaidrot tiesības un pienākumus lietas dalībniekiem.

1. Civilprocesa likuma 159. panta noteikumu izpratne

Tiesību un pienākumu izskaidrošana lietas dalībniekiem civilprocesā pamatojas uz CPL 159. panta noteikumiem, līdz ar to ir nepieciešams izvērtēt minētā panta saturu un tā piemērošanas aspektus tiesu praksē. CPL 159. panta pirmajā daļā ir

noteikts, ka tiesa izskaidro lietas dalībniekiem viņu procesuālās tiesības un pienākumus, bet panta otrajā daļā likumdevējs ir norādījis, ka tiesa lietas izskatīšanas gaitā izskaidro pusēm un trešajām personām procesuālo darbību izpildīšanas vai neizpildīšanas sekas. CPL 159. panta saturs ir jāaplūko ciešā sasaistē ar CPL otrās sadaļas regulējumu, kur ne tikai vispārīgi definēts lietas dalībnieka jēdziens (CPL 73. pants), bet noteiktas arī pušu civilprocesuālās tiesības (CPL 74. pants) un pienākumi (piem., 74. panta sestās un septītās daļas noteikumi). Piemēram, tiesai atbilstoši CPL 159. panta pirmās daļas noteikumiem lietas dalībniekiem ir jāizskaidro viņu tiesības piedalīties tiesas sēdēs, pieteikt noraidījumus, dot tiesai rakstveida un mutvārdu paskaidrojumus utt. Jāpiezīmē, ka attiecībā uz lietas dalībniekiem, kuri nav puses vai trešās personas, tiesai ir jāņem vērā arī CPL regulējums par šo lietas dalībnieku speciālajām tiesībām un pienākumiem. Piemēram, institūcijas, kas piedalās procesā atzinuma došanai (CPL 89. panta otrā daļa) ir tiesīgas iepazīties ar lietas materiāliem, piedalīties pierādījumu pārbaudīšanā, pieteikt lūgumus un dot atzinumu. Tieši šādas institūcijas procesuālās tiesības tiesai arī ir jāizskaidro.

No aplūkojamā panta satura sākotnēji var izdarīt vairākus secinājumus. Pirmkārt, minētā panta redakcija nav tikusi grozīta vai papildināta kopš CPL spēkā stāšanās 1999. gada 1. martā. Otrkārt, likumdevējs redakcionāli nav ievērojis konsekvenci starp panta pirmās un otrās daļas saturu. Minētais izriet no tā, ka panta otrajā daļā noteiktais tiesas pienākums – lietas izskatīšanas gaitā izskaidrot procesuālo darbību izpildīšanas vai neizpildīšanas sekas – tiek attiecināts tikai uz pusēm un trešajām personām, bet ne uz visiem lietas dalībniekiem CPL 73. panta izpratnē. Ir pamats uzskatīt, ka arī attiecībā uz citiem lietas dalībniekiem, kuri nav puses vai trešās personas, būtu attiecināms tiesas pienākums izskaidrot arī procesuālo darbību izpildīšanas vai neizpildīšanas sekas lietas gaitā. Piemēram, var diskutēt par to, ka tiesai būtu jāizskaidro pieaicinātās institūcijas tiesību pieteikt lūgumus izpildīšanas vai neizpildīšanas sekas (CPL 89. panta otrā daļa). Juridiskajā literatūrā ir norādīts, ka tiesību un pienākumu izskaidrošana ir uzskatāma par personu Satversmes 90. pantā noteikto konstitucionālo pamattiesību sastāvdaļu, taču tas nenozīmē, ka tiesai būtu jāizskaidro visas procesuālās normas vai jānorāda uz dažādām iespējām īstenot savas materiālās tiesības.² CPL likums nav vienīgais procesuālais normatīvais akts, kas paredz šādu tiesas pienākumu. Tiesas pienākums skaidrot lietas dalībniekiem viņu procesuālās tiesības un pienākumus ir ietverts arī Administratīvā procesa likuma³ 217. pantā, taču citos Latvijas procesuālajos likumos tiešas norādes uz šādu tiesas pienākumu nav atrodamas (sk. Satversmes tiesas likuma⁴ un Kriminālprocesa likuma⁵ noteikumus).

Tiesību un pienākumu izskaidrošana lietas dalībniekiem civilprocesā tiek regulēta arī ārvalstu civilprocesuālajos likumos. Piemēram, Igaunijas Civilprocesa likuma⁶ 347. panta piektajā daļā ir noteikts, ka tad, ja lietas dalībnieku civilprocesā nepārstāv advokāts, tiesai ir jāizskaidro šim lietas dalībniekam vai viņa pārstāvim procesuālo darbību izpildīšanas vai neizpildīšanas sekas. Jānorāda, ka minētajā pantā Igaunijas likumdevējs ir noteicis, ka tiesai nav pienākuma skaidrot minētās sekas, ja tas jau vienreiz ir ticis darīts. Horvātijas Republikas Civilprocesa likuma⁷ 11. pantā ir noteikts, ka gadījumā, ja puse savas nezināšanas dēļ neizmanto kādu no likumā noteiktajām tiesībām, tiesai ir pienākums izskaidrot šīs puses procesuālās tiesības. Šveices Civilprocesa kodeksa⁸ 161. pants nosaka, ka tiesai ir pienākums izskaidrot pusēm un trešajām personām šo personu pienākumu sadarboties ar tiesu, tiesībām nesadarboties un procesuālo pienākumu neizpildīšanas sekām. Protais, ir diskutējams jautājums par iespēju pārņemt kādu no minētajiem ārvalstu

piemēriem, taču, pēc autora domām, sākotnēji ir jāizšķiras par šāda institūta nepieciešamību Latvijā vispār.

Kā norādīts iepriekš, tad CPL 159. panta satura noskaidrošanai ir nepieciešams aplūkot arī tiesu prakses piemērus. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments, piemēram, ir norādījis, ka:

- 1) tiesa pārkāpj CPL 159. panta otrās daļas noteikumus, ja tā neizskaidro prasītājam procesuālo darbību (prasības papildināšanas nepieciešamība) neizpildīšanas sekas;⁹
- 2) tiesa pārkāpj CPL 159. panta otrās daļas noteikumus, ja tā atbildētājam neizskaidro viņa tiesības iesniegt attiecīgus pierādījumus par norādītajiem faktiem vai pieteikt lūgumu, lai tiesa tos izprasītu;¹⁰
- 3) tiesai ir pienākums izskaidrot likuma prasībām atbilstoši iztulkota un apstiprināta dokumenta neiesniegšanas sekas.¹¹

Būtiski ir arī vērst uzmanību uz to, ka tiesai atbilstoši CPL 159. panta regulējumam ir ne tikai jāizskaidro lietas dalībnieku tiesības un pienākumi, bet tas ir jādara tā, lai šie lietas dalībnieki to arī saprastu.¹² Visos aplūkotajos gadījumos kasācijas instances tiesa ir norādījusi uz būtiskiem procesuālo tiesību normu pārkāpumiem, kas varēja novest pie lietas nepareizas izspriešanas, līdz ar to zemākas instances tiesas spriedumi (daļā vai pilnībā) ir atcelti un lietas nodotas jaunai izskatīšanai apelācijas instances tiesā. Tātad var secināt, ka CPL 159. panta (īpaši panta otrās daļas) noteikumu pārkāpumi praksē tiek atzīti par tik būtiskiem, lai būtu pamats lietas atkārtotai izskatīšanai pēc būtības apelācijas instancē, kas viennozīmīgi nesekmē civillietu ātrāku izskatīšanu un pelna izvērstāku analīzi.

Kontekstā ar CPL 159. panta noteikumiem ir nepieciešams aplūkot arī CPL 93. panta ceturtnās daļas saturu, kas būtībā ir ļoti līdzīgs, taču satura ziņā šaurāks. CPL 93. panta ceturtnajā daļā ir noteikts – ja tiesa atzīst, ka par kādu no faktiem, uz kuriem pamatoti puses prasījumi vai iebildumi, nav iesniegti pierādījumi, tā paziņo par to pusēm un, ja nepieciešams, nosaka termiņu pierādījumu iesniegšanai. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments, piemēram, ir norādījis, ka:

- 1) tiesa ir pārkāpusi procesuālo tiesību normas, jo spriedumā atzinusi, ka nav pamatoti prasītājas apgalvojumi, bet no tiesas sēdes protokola nav redzams, ka tiesa būtu prasītājai paziņojusi par nepieciešamību iesniegt papildu pierādījumus;¹³
- 2) tiesai ir pienākums paziņot pusēm par iespēju iesniegt papildu pierādījumus, jo sevišķi tas attiecas uz tiem gadījumiem, kad apelācijas instances tiesa atšķirībā no pirmās instances tiesas uzskatījusi konkrētu faktu par nepierādītu.¹⁴

Tātad var secināt, ka gan CPL 159. pantā, gan CPL 93. panta ceturtnajā daļā ietvertu tiesas pienākumu neizpilde tiesu praksē tiek atzīta par būtisku procesuālo tiesību pārkāpumu, kas bieži vien ir pamats tam, lai civillietā tiktu izskatīta pēc būtības atkārtoti. Šādi apstākļi paldzina civillietu izskatīšanu un tādēļ aplūkotajam regulējumam būtu nepieciešams būtisks pamatojums par tā nepieciešamību un atbilstību civilprocesa principiem.

2. Oficiālā publikācija un Civilprocesa likuma 159. pants

Satversmes 90. pantā ir noteikts, ka ikvienam ir tiesības zināt savas tiesības. Satversmes tiesa ir norādījusi, ka minētā Satversmes norma: “[...] ievada Satversmē ietvertu pamattiesību katalogu un norāda uz nozīmi, kādu šīs pamattiesības

nostiprināšanai Satversmē piešķīris likumdevējs. Tikai persona, kas zina savas tiesības, spēj tās efektīvi īstenot un – nepamatota aizskāruma gadījumā – aizstāvēt taisnīgā tiesā. Līdz ar to Satversme paredz personas subjektīvās publiskās tiesības tikt informētai par tās tiesībām un arī pienākumiem. Personas tiesības zināt savas tiesības nosaka arī likumdevēja darbības ietvaru. Likumiem un citiem normatīvajiem aktiem jābūt publiski pieejamiem.”¹⁵

Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likuma¹⁶ 2. panta otrajā daļā ir noteikts, ka oficiālā publikācija ir publiski ticama un saistoša, līdz ar to neviens nevar aizbildināties ar oficiālajā izdevumā publicēto tiesību aktu vai oficiālo paziņojumu nezināšanu. Minētais likums ir aizstājis spēku zaudējušā likuma “Par likumu un citu Saeimas, Valsts prezidenta un Ministru kabineta pieņemto aktu izsludināšanas, publicēšanas, spēkā stāšanās kārtību un spēkā esamību”¹⁷ regulējumu, kura 7. pantā bija noteikts: “Spēkā esošie likumi un Ministru kabineta noteikumi ir saistoši visā Latvijas teritorijā, un neviens nevar aizbildināties ar to nezināšanu. Likumu un Ministru kabineta noteikumu nezināšana neatbrīvo no atbildības.” No spēkā esošā regulējuma izriet, ka ikvienai personai ir tiesības zināt savas tiesības un likumdevējam ir pienākums nodrošināt normatīvā regulējuma publisku pieejamību. Ja personai ir nodrošināta iespēja brīvi piekļūt normatīvā regulējuma saturam, šī persona nevar aizbildināties ar tiesību un pienākumu nezināšanu. Pastāvot šādai kārtībai, var rasties jautājums par tiesas pienākuma (lietas dalībniekiem civilprocesā izskaidrot tiesības un pienākumus) nepieciešamību un pamatotību. Šāda pieeja balstās uz to, ka nekas vienlaicīgi nevar būt un nebūt.¹⁸ Proti, lietas dalībnieka, kurš nevar aizbildināties ar oficiālajā izdevumā publicētā normatīvā akta nezināšanu, tiesības uz to, lai tiesa izpilda CPL 159. pantā noteiktos pienākumus, nevar pastāvēt vienlaicīgi.

Viens no argumentiem par labu esošā civilprocesa regulējuma saglabāšanai varētu būt tas, ka nav pamata prasīt civilprocesuālā regulējuma zināšanas no ikvienas personas, taču šādai pieejai ir arī pretargumenti. Proti, ikvienā dzīves jomā ir noteikta specifika. Piemēram, ķirurgam ir nepieciešamas specifiskas zināšanas un noteikta kvalifikācija, līdz ar to nav pamata uzskatīt, ka ikvienu personu spētu kvalificēti pildīt ķirurga funkcijas. Civilprocesi (arī tiesvedību plašākā izpratnē) raksturo analogiska specifika, līdz ar to kvalificēti realizēt procesuālās tiesības un pildīt procesuālos pienākumus var tam atbilstoši kvalificētas personas. Valsts nodrošinātā iespēja brīvi iepazīties ar normatīvo regulējumu nevar ikvienu personu automātiski padarīt par speciālistu civilprocesā, bet tas arī nav nepieciešams. Ja tiesību subjekts vērsas tiesā savu tiesību un interešu aizsardzībai, viņam ir jāapzinās, ka tiesvedībai ir nepieciešamas specifiskas zināšanas, un jābūt arī gatavam pieaicināt kvalificētus speciālistus. Otrs arguments, kas varētu kalpot par labu esošā CPL regulējuma saglabāšanai, varētu būt tas, ka Latvijā ir iedzīvotāju kategorija, kurai nav pieejama kvalificēta juridiskā palīdzība (piem., advokāta pakalpojumi) finansiālu apsvērumu dēļ. Šādos apstākļos CPL 159. panta noteikumi, piemēram, varētu kalpot kā līdzsvara mehānisms starp finansiāli spēcīgākām un mazāk spēcīgākām pusēm civilprocesā, lai arī tā sekmētu taisnīguma sasniegšanu. Arī šo argumentu iespējams kritizēt. Var rasties šaubas par to, cik lielā mērā tiesas realizētais pienākums (CPL 159. panta izpratnē) var sasniegt minētajā argumentā ietverto mērķi (līdzsvara mehānismu) un vai vispār var. Tas, ka tiesa civillietas ietvaros izskaidros lietas dalībniekam viņa tiesības un pienākumus, kā arī procesuālo darbību izpildīšanas vai neizpildīšanas sekas, nekādā mērā nedod pamatu uzskatīt, ka šis lietas dalībnieks automātiski varēs kvalificēti stāties pretī speciālistam attiecīgajā jomā. Tātad arī šis arguments esošā regulējuma saglabāšanai ir apšaubāms.

3. Latvijas civilprocesa regulējuma nekonsekvence

Juridiskajā literatūrā pamatoti ir norādīts, ka pastāv koncepcija par tiesas kā pušu sacīkstes vērotājas lomu.¹⁹ Sacīkstes princips izriet no dispozitivitātes principa un nozīmē to, ka lietas dalībnieku strīdīgās attiecības tiesa izvērtē tikai pēc tiem datiem, kurus tiesai iesniegušas puses, un tikai šie dati ir tiesai nepieciešamais procesuālais pierādījumu materiāls.²⁰ Tiesas vērotājas loma ir fundamentāla civilprocesa īpašība, kas to nošķir, piemēram, no administratīvā procesa un procesa konstitucionālajā tiesā. Šis princips un tiesas pienākums to respektēt ir nostiprināts arī citu valstu civilprocesuālajos likumos. Piemēram, Francijas Republikas Civilprocesa kodeksa²¹ 16. pantā ir noteikts, ka tiesai ir pienākums ievērot sacīkstes principu un nodrošināt sacīkstes principa realizāciju visos apstākļos. Sacīkstes princips (līdz ar to arī tiesas vērotājas loma) ir tieši nostiprināts CPL 10. pantā, taču likumdevējs nav ievērojis konsekveni ne tikai attiecībā uz sacīkstes principu, bet arī neviennozīmīgi regulē tiesas iniciatīvu civilprocesā.²² Pirmkārt, CPL 159. panta (īpaši otrās daļas noteikumu) saturs ir būtiska atkāpe no sacīkstes principa, kuras nepieciešamība un pamatojums ir visai diskutabls. Ja likumdevējs ir norādījis uz sacīkstes principa būtisko nozīmi CPL, tad nav pamata tiesai uzlikt par pienākumu skaidrot lietas dalībniekiem viņu tiesības un pienākumus. Puses un trešās personas ir tieši ieinteresētas savu tiesību un interešu aizsardzībā, līdz ar to tikai sev labvēlīga tiesas nolēmuma taisīšanā. Jānorāda uz to, ka tikai pašas puses un trešās personas ir tie subjekti, kuri paši ir atbildīgi par savām spējām (zināšanām) pilnvērtīgi izmantot procesuālās tiesības. Tiesai nav jāpilda konsultanta vai padomdevēja funkcija. Tiesas uzdevumos neietilpst lietas dalībnieku nezināšanas vai aizmāršības novēršana. Juridiskajā literatūrā pamatoti norādīts, ka tirgus ekonomikā par kļūdām savu tiesību aizsargāšanā ir jāmaksā.²³ Tas nozīmē, ka ikvienai personai ir jāapzinās, ka tikai no viņas sagatavotības pakāpes vai pieaicināto speciālistu spējām ir atkarīga pilnvērtīga procesuālo tiesību realizācija. Otrkārt, CPL 93. panta ceturtnās daļas noteikumi izteikti disonē ar CPL 10. pantā noteikto, ka sacīkste notiek, pusēm dodot paskaidrojumu un iesniedzot pierādījumus. Treškārt, par ilustratīvu piemēru regulējuma nekonsekvencei kalpo arī CPL 240. panta noteikumi. CPL 240. panta pirmajā daļā ir noteikts, ka tiesa pēc savas iniciatīvas atliek lietas izskatīšanu, lai atjaunotu laulāto kopdzīvi vai veicinātu lietas mierīgu atrisinājumu, turklāt pēc puses lūguma lietas izskatīšanu šajā nolūkā var atlikt arī atkārtoti. Panta otrajā daļā norādīts, ka tiesa nevar atlikt lietas izskatīšanu, ja puses ir dzīvojušas šķirti vairāk nekā trīs gadus un pret izskatīšanas atlikšanu iebilst abas puses. No minētā regulējuma secināms, ka:

- 1) tiesai ir iniciatīvas tiesības un pušu iebildumiem pret lietas izskatīšanas atlikšanu nav izšķirošas nozīmes;
- 2) lietas izskatīšanu atlikt var atkārtoti pēc vienas puses lūguma, neņemot vērā otras puses iebildumus;
- 3) ja puses ir dzīvojušas šķirti vairāk nekā trīs gadus, tad lietas izskatīšanu var atlikt, ja tam neiebilst tikai viena no pusēm.

Visos gadījumos atbilstoši CPL 209. panta 5. punkta noteikumiem tiesai ir pienākums laulības šķiršanas lietas izskatīšanu atlikt. Laulības saglabāšanai ir nepieciešamas abas puses, ar vienu ir par maz. Analogiski – ja, laulību slēdzot, ir nepieciešama abu personu piekrišana, tad tās saglabāšanai (nešķiršanai) arī jābūt balstītai uz abu laulāto saskanīgu gribu. Nevar pastāvēt regulējums, kas piespiež saglabāt laulību (turpināt tajā atrasties), ja viens no laulātajiem laulību noteikti nevēlas saglabāt un savu viedokli izsaka tiesas sēdē. Laulātajam nav jāpierāda vai jāmotivē savi iebildumi pret otra laulātā vēlmi laulību saglabāt, jo institūta būtība slēpjas divu personu

permanētā saskanīgā vēlmē atrasties laulībā. Ja šāda vēlme zūd, tad zūd arī iespēja laulību saglabāt un CPL 240. pantā ietvertā viena laulātā iespēja pretēji institūta būtībai panākt lietas izskatīšanas atlikšanu nevar tikt vērtēta pozitīvi. Laulātajiem pirms lietas izskatīšanas tiesas sēdē vienmēr pastāv iespēja samierināties, veikt darbības, lai laulību saglabātu, tādēļ arī laika vai iespēju trūkums nevarētu būt par argumentu esošās panta redakcijas aizstāvēšanai. Šis piemērs norāda uz likumdevēja konsekvences un regulējuma monolituma trūkumu, jo tiesas iniciatīvas tiesības nav balstītas uz loģikas pamatiem.

No minētajiem piemēriem izriet, ka esošais regulējums ir neloģisks, jo, pastāvot CPL 10. panta noteikumiem, ir noteikumi, kuri ir tiešā pretrunā ar civilprocesa pamatā esošo sacīkstes principu. Lai arī sacīkstes princips ir viens no fundamentālākajiem civilprocesa principiem, juridiskajā literatūrā ir sastopams šī principa negatīvās puses (īpašību) raksturojums. Piemēram, prof. Bukovskis ir norādījis, ka sacīkstes princips dod priekšroku tai pusei civilprocesā, kura ir labāk sagatavota, izveicīgāka, finansiāli nodrošinātāka, līdz ar to šis princips var dot uzvaru netaisnībai pār taisnību.²⁴ Viens no veidiem, lai mazinātu sacīkstes principa negatīvo iespaidu civilprocesā, ir paplašināt tiesas pienākumus lietas faktisko apstākļu noskaidrošanā.²⁵ Šāds piedāvājums šķiet visai loģisks, jo tad, ja tiek mazināta sacīkstes principa loma, mazinās arī šī principa negatīvās izpausmes. Var gan diskutēt par minētā piedāvājuma ietekmi uz nepieciešamību civillietas izskatīt saprātīgā termiņā (iespējami savlaicīgi). Ārvalstu piemēri liecina, ka sacīkstes princips (*adversarial principle* – angļu val.) tiek nostiprināts, bet tā loma netiek mazināta.²⁶ Šāda pieeja varētu tikt izmantota arī Latvijas civilprocesa modernizācijā, jo konstatētās atkāpes no sacīkstes principa nav pamatotas ar būtiskiem argumentiem. Uzskats, ka sacīkstes princips mazina paaugstinātas noskaidrošanas iespēju, arī nevar tikt atzīts par precīzu. Sacīkstes principa realizācija izpaužas arī tā, ka lietas dalībnieki (īpaši puses un trešās personas) veic “kontroles funkciju viens pār otru”. Minētais izriet no tā, ka lietas dalībnieki, sniedzot paskaidrojumus, iesniedzot pierādījumus un paužot iebildumus, cenšas ne tikai pārliecināt tiesu par labu sev, bet arī norādīt uz nepilnībām otras puses pozīcijā, trūkumiem pierādījumos utt.

Kopsavilkums

1. Tiesību un pienākumu izskaidrošana lietas dalībniekiem civilprocesā pamatojas uz CPL 159. panta noteikumiem, un šis tiesas pienākums ir jāpilda gan pirms lietas izskatīšanas pēc būtības, gan arī lietas izskatīšanas gaitā (attiecināma uz pusēm un trešajām personām). Ja tiesa šo pienākumu nav izpildījusi, ir pamats uzskatīt, ka ir pieļauts procesuālo tiesību normu pārkāpums. Analoģisks, bet satura ziņā šaurāks ir CPL 93. panta ceturtajā daļā ietvertais tiesas pienākums norādīt uz pierādījumu trūkumu. Arī šajā gadījumā tiek pieļauts procesuālo tiesību normu pārkāpums, ja tiesa nav pusēm un trešajām personām darījusi zināmu to, ka ir nepieciešams iesniegt papildu pierādījumus. Gan CPL 159. panta, gan CPL 93. panta ceturtais daļas noteikums (ja tie netiek ievēroti) paīdzina civillietu izskatīšanu, tādēļ šo noteikumu pamatojumam izvirzāmas būtiskas prasības.
2. CPL 159. panta un CPL 93. panta noteikumi disonē ar civilprocesā noteikto sacīkstes principu un Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likuma noteikumiem. Var secināt, ka tiesas pienākums izskaidrot tiesības un pienākumus lietas dalībniekiem ir lieks institūts, kura pamatojums ir vismaz diskutabls. Tiesai nav jāskaidro lietas dalībniekiem, kuri ir tieši ieinteresēti

tikai sev labvēlīga tiesas nolēmuma taisīšanā, šo tiesību subjektu procesuālās tiesības un pienākumus, jo pastāv noteikumi, ka ikviens zina savas tiesības un pienākumus un nevar aizbildināties ar likumu nezināšanu.

3. Aplūkots jautājums ir pamats tam, lai turpinātu diskusiju par CPL modernizācijas virzieniem, regulējuma monolītu un civilprocesa principu nostiprināšanu.

Izmantoto avotu saraksts

Literatūra

1. *Bukovskis, V.* Civilprocesa mācības grāmata. Rīga: Autora izdevums, 1933.
2. Civilprocesa likuma komentāri. I daļa (1.–28. nodaļa). Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. Rīga: TNA, 2011.
3. *Līcis, A.* Prasības tiesvedība un pierādījumi. Prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2003.
4. *Loks Dž.* Eseja par cilvēka sapratni. Rīga: Zvaigzne, 1977.
5. *Picardi, N., Santagada, F.* Recent Reforms in Italian Civil Procedure: the process and the ADRs. *Civil Procedure Review*, v. 2, n. 3:3-16, sept.-dec., 2011.
6. *Torgāns, K.* Lai civilprocess kļūtu efektīvāks, tas ir jāpilnveido. *No: Civiltiesību, komercietesību un civilprocesa aktualitātes. Raksti 1999–2008.* Rīga: TNA, 2009, 509.–521. lpp.

Normatīvie akti

1. Civilprocesa likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 326/330 (1387/1391), 1998, 3. novembris.
2. Administratīvā procesa likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 164 (2551), 2001, 14. novembris.
3. Satversmes tiesas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 103 (558), 1996, 14. jūnijs.
4. Kriminālprocesa likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 74, 2005, 11. maijs.
5. Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 96 (4699), 2012, 1. jūlijs.
6. Code of Civil Procedure of Republic of Estonia, Passed 20 April 2005 (RT I 2005, 26, 167), entered into force 1 January 2006. Pieejams: <http://www.legaltext.ee/text/en/x90041.htm>.
7. Civil Procedure Act of Republic of Croatia. Pieejams: http://www.vsrh.hr/CustomPages/Static/HRV/Files/Legislation__Civil-Procedure-Act.pdf.
8. Swiss Civil Procedure Code. Pieejams: <http://www.admin.ch/ch/e/rs/272/index.html>.
9. Code of Civil Procedure of France. Pieejams: <http://www.legifrance.gouv.fr/Traductions/en-English/Legifrance-translations>.

Tiesu nolēmumi

1. LR Satversmes tiesas 2012. gada 1. novembra spriedums lietā Nr. 2012-06-01, secinājumu daļas 7.2. punkts. Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums-2012-06-01.pdf>.
2. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012. gada 5. septembra spriedums lietā Nr. SKC-1226/2012. Pieejams: <http://at.gov.lv/info/archive/department1/hronologiskaseciba/2012/>.
3. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2007. gada 15. augusta spriedums lietā Nr. SKC-511. *No: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2007.* Rīga: TNA, 2008, 484.–486. lpp.
4. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2004. gada 15. decembra spriedums lietā Nr. SKC-710. *No: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2004.* Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2005, 721.–726. lpp.
5. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2002. gada 23. oktobra spriedums lietā Nr. SKC-591. *No: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2002.* Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2003, 620.–622. lpp.
6. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2000. gada 31. maija spriedums lietā Nr. SPC-33. *No: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2000.* Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2001, 647.–648. lpp.
7. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 1999. gada 26. maija spriedums lietā Nr. SKC-328. *No: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 1999.* Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2000, 748.–752. lpp.

Atsauces

1. Civilprocesa likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 326/330 (1387/1391), 1998, 3. novembris.
2. Civilprocesa likuma komentāri. I daļa (1.–28. nodaļa). Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. Rīga: TNA, 2011, 365. lpp.
3. Administratīvā procesa likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 164 (2551), 2001, 14. novembris.
4. Satversmes tiesas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 103 (558), 1996, 14. jūnijs.
5. Kriminālprocesa likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 74, 2005, 11. maijs.
6. Code of Civil Procedure of Republic of Estonia. Pieejams: <http://www.legaltext.ee/text/en/x90041.htm> [skatīts 07.01.2013.].
7. Civil Procedure Act of Republic of Croatia. Pieejams: http://www.vsrh.hr/CustomPages/Static/HRV/Files/Legislation__Civil-Procedure-Act.pdf [skatīts 07.01.2013.].
8. Swiss Civil Procedure Code. Pieejams: <http://www.admin.ch/ch/e/rs/272/index.html> [skatīts 07.01.2013.].
9. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2000. gada 31. maija spriedums lietā Nr. SPC-33. *No: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2000*. Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2001, 647.–648. lpp.
10. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2002. gada 23. oktobra spriedums lietā Nr. SKC-591. *No: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2002*. Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2003, 620.–622. lpp.
11. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2004. gada 15. decembra spriedums lietā Nr. SKC-710. *No: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2004*. Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2005, 721.–726. lpp.
12. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012. gada 5. septembra spriedums lietā Nr. SKC-1226/2012. Pieejams: <http://at.gov.lv/info/archive/department1/hronologiskaseciba/2012/> [skatīts 08.04.2013.].
13. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2007. gada 15. augusta spriedums lietā Nr. SKC-511. *No: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2007*. Rīga: TNA, 2008, 484.–486. lpp.
14. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 1999. gada 26. maija spriedums lietā Nr. SKC-328. *No: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 1999*. Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2000, 748.–752. lpp.
15. LR Satversmes tiesas 2012. gada 1. novembra spriedums lietā Nr. 2012-06-01, secinājumu daļas 7.2. punkts. Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums-2012-06-01.pdf> [skatīts 07.01.2013.].
16. Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 96 (4699), 2012, 1. jūlijs.
17. Par likumu un citu Saeimas, Valsts prezidenta un Ministru kabineta pieņemto aktu izsludināšanas, publicēšanas, spēkā stāšanās kārtību un spēkā esamību: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 72 (203), 1994, 18. jūnijs.
18. *Loks, Dž.* Eseja par cilvēka sapratni. Rīga: Zvaigzne, 1977, 31. lpp.
19. Civilprocesa likuma komentāri. I daļa (1.–28. nodaļa). Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. Rīga: TNA, 2011, 221. lpp.
20. *Bukovskis, V.* Civilprocesa mācības grāmata. Rīga: Autora izdevums, 1933, 255. lpp.
21. Code of Civil Procedure of Republic of France. Pieejams: <http://www.legifrance.gouv.fr/Traductions/en-English/Legifrance-translations> [skatīts 07.01.2013.].
22. *Līcis, A.* Prasības tiesvedība un pierādījumi. Prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2003, 61. lpp.
23. *Torgāns, K.* Lai civilprocess kļūtu efektīvāks, tas ir jāpilnveido. *No: Civiltiesību, komerciesību un civilprocesa aktualitātes. Raksti 1999 – 2008*. Rīga: TNA, 2009, 513. lpp.
24. *Bukovskis, V.* Civilprocesa mācības grāmata. Rīga: Autora izdevums, 1933, 236.–237. lpp.
25. *Līcis, A.* Prasības tiesvedība un pierādījumi. Prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2003, 60. lpp.
26. *Picardi, N., Santagada, F.* Recent Reforms in Italian Civil Procedure: the process and the ADRs. *Civil Procedure Review*, v. 2, n. 3:3-16, sept.-dec., 2011.

Summary

This paper addresses the issue of the courts obligation to explain rights and duties to participants in a matter in Latvian civil procedure. Law of civil procedure obligates, that the court shall explain to the parties and third persons the consequences of performing or failing to perform procedural actions, but in Latvian legal system there is a presumption, that everyone knows his rights and obligations. Taking into account the fact, that case law has recognized, that courts violation of section 159. is violation of norms of procedural law by the section 452., this issue is devoted to analyze necessity of courts obligation to explain rights and duties to participants and regulations impact to civil proceedings in general. Summary concludes, that courts obligation is not necessary, it badly impacts civil proceedings in general and it seems, that there is a bigger principal regulatory inconsistencies relating to the judicial role in Latvian civil procedure.